

نظری به وضع جمعیت استان چهارمحال بختیاری

* دکتر حبیب الله زنجانی

مقدمه

شده است که علی‌الاصول باید یکی از مناطقی باشد که از اولویت خاصی برخوردار گردد.

در کشور گسترده‌ای چون ایران که تنوع آب و هوایی، چگونگی استقرار فعالیتهای برانگیزنده مهاجرت، نحوه معیشت و ویژگیهای قومی و فرهنگی نقش مهمی در توزیع و پراکنندگی جمعیت در سطح سرزمین دارد، باید در طرح‌ریزیهای کالبدی و برنامه‌ریزیهای توسعه اقتصادی و اجتماعی بهای بیشتری به این ویژگیها داد و به تهیه طرحهای منطقه‌ای در چهارچوب خط‌مشی‌های کلی پرداخت تا این طرحها و برنامه‌ها بیش از پیش با واقعیات منطقه‌ای هماهنگ و عجین شوند و نتایج مطلوبی بدست آورند.

تقسیمات سرزمینی

استان چهارمحال و بختیاری پس از کم‌کیلویه و بویراحمد کوچکترین استان کشور است که با مساحتی معادل ۱۴۸۲۰ کیلومتر مربع در ناحیه جنوب غربی کشور واقع شده است این استان براساس تقسیمات سرزمینی با استانهای اصفهان، خوزستان و کم‌کیلویه و بویراحمد هم‌مرز است و دارای بیشترین مرز مشترک با استان اصفهان است.

در راستای چنین تفکری و با در نظر داشتن سیاستهای اساسی کشور در زمینه توسعه متعادل مناطق مختلف و اهمیتی که مطالعات جمعیتی در این زمینه دارد به بررسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری پرداخته

در سال ۱۳۲۸، استان چهارمحال بختیاری تحت عنوان شهرستان چهارمحال جزء تقسیمات اداری استان دهم و یکی از شهرستانهای ۸ گانه آن بوده است که در اولین سرشماری عمومی کشور (سال ۱۳۳۵) نیز به همان

* استاد دانشگاه و سرپرست بخش جمعیت مرکز تحقیقات شهرسازی و معماری

جدول شماره ۱ - تغییرات تعداد و میزانهای رشد جمعیت استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک شهری و روستایی در سالهای ۳۵-۱۳۶۵

ناحیه	جمعیت				متوسط میزان رشد سالانه (درصد)			
	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۳۵-۴۵	۴۵-۵۵	۵۵-۶۵	۳۵-۶۵
کل استان	۲۳۳۰۲۳	۳۰۱۳۵۹	۳۹۴۳۵۷	۶۳۱۱۷۹	۲/۶	۲/۷	۴/۸	۳/۴
شهری	۵۳۳۷۶	۸۷۵۵۲	۱۴۰۲۷۲	۲۲۹۴۷۱	۵/۱	۴/۸	۵/۰	۵/۰
روستایی	۱۷۹۶۴۷	۲۱۳۸۰۷	۲۵۴۰۸۵	۴۰۱۷۰۸	۱/۸	۱/۷	۴/۷	۲/۷

جدول شماره ۲ - تغییرات تعداد و میزانهای رشد جمعیت شهرهای استان چهارمحال و بختیاری در سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن.

ردیف	نام شهر	جمعیت				میزان رشد سالیانه (به درصد)			
		۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۳۵-۴۵	۴۵-۵۵	۵۵-۶۵	۳۵-۶۵
۱	اردل	۱۳۰۵	۱۸۰۳	۲۳۷۲	۴۳۳۱	۳/۳	۲/۸	۶/۲	۴/۱
۲	بروجن	۱۱۷۴۶	۱۵۴۵۴	۲۰۹۳۹	۳۴۲۳۱	۲/۸	۳/۱	۵/۰	۳/۶
۳	بلداجی	۳۸۴۲	۴۴۹۱	۶۵۸۷	۹۷۲۳	۱/۶	۳/۹	۴/۰	۳/۱
۴	بن	۵۰۵۴	۵۷۱۲	۶۵۹۲	۱۰۰۹۸	۱/۲	۱/۴	۴/۶	۲/۳
۵	جوتقان	۵۶۹۸	۷۲۱۶	۸۴۲۴	۱۲۳۳۳	۲/۴	۱/۵	۳/۹	۲/۶
۶	سامان	۴۹۰۵	۶۲۵۸	۷۱۳۱	۱۲۰۱۲	۲/۵	۱/۳	۵/۴	۳/۰
۷	شهرکرد	۱۵۴۷۶	۲۳۷۵۷	۴۰۳۵۹	۷۵۰۸۰	۴/۴	۵/۴	۶/۴	۵/۴
۸	فارسان	۶۰۷۸	۴۱۸۶	۷۵۹۳	۱۴۹۳۸	-۳/۷	۶/۱	۷/۰	۳/۱
۹	فرادنبه	۸۸۲۹	۵۳۴۹	۷۳۰۴	۱۰۸۶۶	-۴/۹	۳/۲	۴/۰	۰/۷
۱۰	فرخ شهر	۸۸۲۹	۹۸۱۳	۱۲۷۷۲	۲۰۴۴۱	۱/۶	۲/۷	۴/۸	۲/۸
۱۱	لردگان	۹۵۱	۱۶۸۵	۵۵۱۲	۸۳۳۱	۵/۹	۱۲/۶	۴/۲۰	۷/۵
۱۲	هفشجان	۶۵۷۳	۷۹۱۵	۱۱۱۴۶	۱۷۰۸۷	۱/۹	۳/۵	۴/۴	۳/۲

صورت به عنوان یکی از شهرستانهای استان اصفهان و یزد سرشماری شده است. در فاصله سالهای ۱۳۳۵-۱۳۴۵ تغییرات اندکی در محدوده‌های آن ایجاد شده و در سال ۱۳۴۵ تحت عنوان فرمانداری کل چهارمحال و بختیاری مشتمل بر دو شهرستان شهرکرد و بروجن مورد سرشماری قرار گرفته است و از آن پس محدوده آن بدون تغییر مانده است. در فاصله دو سرشماری ۱۳۴۵ و ۱۳۳۵ هیچ تغییری در تقسیمات داخلی چهارمحال و بختیاری ایجاد نشده، لیکن در فاصله سالهای ۱۳۶۵-۵۵ تعداد شهرستانهای استان از ۲ به ۴ افزایش یافته است به طوری که در سرشماری سال ۱۳۶۵، بخش لردگان تحت عنوان شهرستان لردگان، بخش‌های مرکزی بروجن، گندمان و اردل تحت عنوان شهرستان بروجن، بخشهای حومه شهرکرد و کیار تحت عنوان شهرستان شهرکرد، و بالاخره بخشهای شورآب و میزدج تحت عنوان شهرستان فارسان تقسیمات داخلی استان را در مقیاس شهرستانی تشکیل دادند که مجموعاً ۸ بخش شامل ۱۲ شهر و ۲۳ دهستان و ۲۲۰۸ آبادی را دربر می‌گرفته است.

تغییرات جمعیت استان

مطابق اولین سرشماری عمومی کشور در سال ۱۳۳۵ تعداد جمعیت محدوده کنونی استان چهارمحال و بختیاری حدود ۲۳۳ هزار نفر بوده که در فاصله ۲۰ ساله ۳۵-۱۳۵۵ با متوسط میزان رشد سالانه‌ای نزدیک به ۲/۷ درصد افزایش یافته و در سال ۱۳۵۵ به حدود ۳۹۴ هزار نفر رسیده است. در فاصله دهساله ۵۵-۱۳۶۵ میزان رشد سالانه جمعیت استان به طور محسوسی افزایش یافت و به طور متوسط به ۴/۸ درصد در سال رسید که در مقایسه با کل کشور رشد بالاتری را نشان می‌دهد. بر اثر این رشد

جمعیت استان در سال ۱۳۶۵ به بیش از ۶۳۱ هزار نفر رسید.

رشد جمعیت شهری استان در فاصله ۳۰ ساله ۱۳۳۵-۱۳۶۵ اندکی کمتر از میزان رشد جمعیت شهری کشور در این دوره بوده ولی جمعیت روستایی استان بالعکس در مقایسه با جمعیت روستایی کشور از رشد به مراتب بالاتری برخوردار بوده است. این رشد در فاصله ۳۰ ساله مذکور برای جمعیت شهری استان ۵/۰ درصد در سال و برای جمعیت روستایی ۲/۷ درصد در سال بوده است. در دوره دهساله ۵۵-۱۳۶۵ میزان رشد سالانه جمعیت روستایی آن استان به بالاترین رقم (۴/۷) درصد در سال) در دوره ۳۰ ساله ۳۵-۱۳۶۵ دست یافت. اسکان عشایر در سالهای اخیر می‌تواند عامل بسیار مهمی در افزایش جمعیت روستایی استان چهارمحال و بختیاری محسوب شود. (جدول شماره ۱)

با توجه به بررسی تغییرات تعداد و میزانهای رشد جمعیت هر یک از شهرهای استان در فواصل سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن (جدول شماره ۲) نتایج زیر بدست می‌آید:

- غیر از شهر لردگان سایر شهرهای استان بیشترین میزان رشد را در دوره ۳۰ ساله ۱۳۳۵-۱۳۶۵ در فاصله سالهای ۵۵-۱۳۶۵ داشته‌اند و این میزان در شهرهای فارسان، شهرکرد و اردل به ترتیب با ۷/۰، ۶/۴ و ۶/۲ درصد، بالاترین میزانهای رشد جمعیت در بین شهرهای استان بوده است.

- رشد جمعیت شهرهای استان در فاصله سالهای ۳۵-۱۳۴۵ بسیار پایین و حتی در دو شهر فارسان و فردان به ترتیب با ۳/۷ - و ۴/۹ - درصد در سال، منفی بوده است.

- شهرکرد تنها شهری است که در تمام مقاطع سرشماری، رشد جمعیتی بالاتر از رشد طبیعی داشته و این

رشد نیز همواره فزاینده بوده است.

- در حالی که اکثریت نقاط شهری کنونی استان در دوره‌های قبل، بالاخص در دهه ۳۵-۱۳۴۵ مهاجر فرست بوده‌اند شهر لردگان بالاترین میزان رشد جمعیت را داشته و به ترتیب با ۵/۹ درصد در سال در فاصله ۳۵-۱۳۴۵ و ۱۲/۶ درصد در سال در فاصله ۴۵-۱۳۵۵ رشد یافته است.

شهرنشینی و روستانشینی در استان

از مجموع ۶۳۱۱۷۹ نفر جمعیت سال ۱۳۶۵ استان چهارمحال و بختیاری حدود ۳۶/۴ درصد را افرادی تشکیل می‌دهد که در ۱۲ نقطه شهری سکونت داشته و به عبارتی شهرنشین بوده‌اند. در سال ۱۳۶۵ این استان پس از کهگیلویه و بویراحمد پایین‌ترین نسبت شهرنشینی را در بین استانهای کشور داشته است در حالی که در سال ۱۳۵۵ با ۳۵/۶ درصد شهرنشین، در بین ۲۳ استان موجود کشور در آن زمان دهمین رتبه را از این نظر داشته است. ثبات نسبی سهم جمعیت شهرنشین استان در فاصله دهساله ۱۳۶۵/۵۵ نه بر اثر رشد پایین جمعیت شهری بلکه بر اثر شتاب فوق‌العاده رشد جمعیت روستایی آن پیش آمده است. در حالی که نسبت شهرنشینی استان از ۲۲/۹ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲۹/۱ درصد در سال ۱۳۴۵ و نیز به ۳۵/۶ درصد در سال ۱۳۳۵ رسیده و نتیجه در هر دهسال بیش از ۶ واحد درصدی به آن افزوده شده، در فاصله سالهای ۵۵-۱۳۶۵ فقط ۸٪ واحد درصدی بر مقدار عددی آن افزوده شده است.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ اندکی بیش از ۶۳/۶ درصد جمعیت استان یعنی رقمی بیش از ۴۰۰ هزار نفر، در نقاط روستایی آن سکونت داشته‌اند، این نسبت از ۷۷/۱ درصد در سال

۱۳۳۵ به ۶۴/۴ درصد در سال ۱۳۵۵ و ۶۳/۶ درصد در سال ۱۳۶۵ تنزل یافته است. در سال ۱۳۶۵ در بین شهرستانهای چهارگانه استان، شهرستان لردگان با ۹۲/۱ درصد جمعیت روستایی بالاترین نسبت روستانشینی و شهرستان شهرکرد با ۵۱/۶ درصد پایین‌ترین نسبت را دارا بوده‌اند.

باستناد اولین سرشماری عمومی کشور در سال ۱۳۳۵، در محدوده فعلی استان چهارمحال و بختیاری ۶ نقطه شهری وجود داشته که بزرگترین آن، شهرکرد با ۱۵۴۷۶ نفر بوده است، این تعداد در سال ۱۳۴۵ (با پیوستن فرادنبه سامان و فارسان به مجموعه نقاط شهری آن زمان) به ۹ و در سال ۱۳۵۵ به ۱۲ مورد (شامل سه نقطه شهری جدید سورشجان، بلداجی و شهرک) افزایش یافته است.

در سال ۱۳۶۵ بر اثر تغییر تعریف شهر، شهرک با ۸۸۹۵ نفر از جرگه شهرهای استان خارج و به عنوان یک نقطه روستایی سرشماری شده و در مقابل، اردل با ۴۳۳۱ نفر جمعیت به دلیل داشتن شهرداری جزء نقاط شهری محسوب و در نتیجه تعداد نقاط شهری استان در سال ۱۳۶۵، در حد سال ۱۳۵۵ باقی مانده است.

در سال ۱۳۶۵ شهرکرد با ۷۵۰۸۰ نفر بزرگترین و اردل با ۴۳۳۱ نفر کوچکترین و تنها شهر زیر پنج هزار نفری استان بوده، و از مجموع ۱۲ نقطه شهری، ۷ شهر جمعیتی بین ۱۰ تا ۲۵ هزار نفر داشته است.

جامعه عشایری استان

سرشماری سال ۱۳۴۵ کشور تعداد جمعیت عشایری استان چهارمحال و بختیاری را ۷۸۳ نفر و تعداد جمعیت متحرک ۱ آنرا ۲۱۲۸ نفر اعلام کرده، سرشماری سال ۱۳۵۵ نیز ۶۹۵ نفر را به عنوان جمعیت عشایری و ۳۷

نفر را به عنوان جمعیت متحرک اعلام نموده که به دلیل عدم جامعیت آنها از نظر سرشماری جمعیت عشایری قابل قبول نمی‌باشند.

سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده در سال ۱۳۶۶ چهار ایل، بختیاری بویراحمد سفلی، جرقویه و قشقای را تنها ایلمها و طوایف مستقل استان ذکر کرده که محل استقرار بیلاقی و یا قشلاقی تمام یا بخشی از خانوارهای آنها (محل استقرار بیلاقی ۲۱۰۴۵ خانوار با ۱۳۶۶۹۱ نفر جمعیت و محل استقرار قشلاقی ۶۶۲۳ خانوار با ۴۱۱۱۵ نفر جمعیت) در این استان قرار داشته است.

بزرگترین ایل مستقر در این استان، ایل بختیاری است که در سال ۱۳۶۶ مجموعاً با ۲۷۱۶۴ خانوار و ۱۷۴۹۰۴ نفر جمعیت، ۹۸/۴ درصد جمعیت عشایر استان را تشکیل می‌داده است.

تراکم و تمرکز جمعیت استان

استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۶۵ کمتر از یک درصد مساحت و حدود ۱/۲۸ درصد جمعیت کشور را در خود جای داده و از نظر مساحت بیست و دومین استان و از نظر جمعیت نوزدهمین استان کشور است.

تراکم جمعیت استان در سال ۱۳۳۵ در محدوده فعلی آن ۱۵/۷ نفر در کیلومتر مربع بوده که در سال ۱۳۴۵ به ۲۰/۳ نفر، در سال ۱۳۵۵ به ۲۶/۶ و در سال ۱۳۶۵ به ۴۲/۶ نفر رسیده است. به این ترتیب استان چهارمحال و بختیاری در تمام مقاطع سرشماری از تراکم جمعیتی بالاتری نسبت به کل کشور برخوردار بوده است. این تراکم برحسب شهرستانهای استان نوسان قابل توجهی داشته است به گونه‌ای که در سال ۱۳۶۵

شهرستان شهر کرد با ۸/۸۶ نفر در کیلومتر مربع تراکم‌ترین و شهرستان فارس با ۵/۲۵ نفر کم تراکم‌ترین شهرستان بوده‌اند. این تراکم‌ها در شهرستانهای بروجن و لردگان به ترتیب ۶/۳۴ و ۵/۳۰ نفر بوده است.

در استان چهارمحال و بختیاری در عین حال که تمرکز مهم جمعیتی وجود ندارد عدم تعادل جمعیتی در سطح سرزمین مشهود است. بخش اعظم جمعیت استان بالاخص جمعیت شهری آن و نیز اغلب شهرها و روستاهای پرجمعیت استان در ناحیه شمال غربی آن در حوزه شهرستان شهر کرد استقرار دارد به گونه‌ای که تا سال ۱۳۵۵ کلیه شهرهای استان، در ناحیه شمال غربی آن مستقر بوده است که کمتر از یک سوم کل مساحت استان را دربر می‌گیرد. در سرشماری سال ۱۳۶۵ نیز گرچه شهر کوچک لردگان با ۸۳۳۱ نفر در جنوب استان تجلی کرده تاثیر مهمی بر چگونگی توزیع جمعیت در سطح استان برجای نگذاشته است.

شهرستان شهر کرد با قریب یک پنجم مساحت استان، در سال ۱۳۶۵، حدود ۱/۴۴ درصد کل جمعیت استان و ۷/۵۸ درصد جمعیت شهری آن را به خود اختصاص داده است. از مجموعه ۸۹۵ آبادی دارای سکنه استان در سال ۱۳۶۵، صرفنظر از حجم جمعیتی آنها، ۶۳۴ آبادی (۸/۷۰ درصد) در سه ناحیه به شرح زیر واقع بوده:

- بخش اردل از شهرستان بروجن با ۱۵۲ آبادی
 - بخش شوراب از شهرستان فارس با ۲۶۷ آبادی
 - دهستان لردگان از شهرستان لردگان با ۲۱۵ آبادی
- طبقه‌بندی آبادیهای دارای سکنه استان برحسب جمعیت نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۵، تمام آبادیهای شهرستان لردگان و بخش اعظم آبادیهای شهرستانهای بروجن و فارس هر یک جمعیتی کمتر از دو هزار نفر

سرشماری سال ۱۳۵۵، ۱۰۴/۹ نفر نشان می‌دهد که در هر حال نشانه برتری تعداد مردان بر زنان در سطح استان بوده و از نظر جمعیت‌شناسی در سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ در حد طبیعی قرار داشته است.

طبق سرشماری سال ۱۳۶۵، چهارمحل و بختیاری یکی از استانهایی است که جمعیت بسیار جوانی دارد و قریب ۵۰ درصد آن در سنینی کمتر از ۱۵ ساله قرار دارد. این نسبت در نقاط روستایی به مراتب بیشتر از نقاط شهری استان است به گونه‌ای که ۵۲ درصد از جمعیت نقاط روستایی و ۴۶/۳ درصد از جمعیت نقاط شهری در سال ۱۳۶۵، کمتر از ۱۵ سال داشته‌اند. این نسبت در سرشماری‌های قبلی نیز نسبتاً بالا (۴۸/۹ درصد در ۱۳۴۵ و ۴۹/۲ درصد در ۱۳۵۵) بوده است.

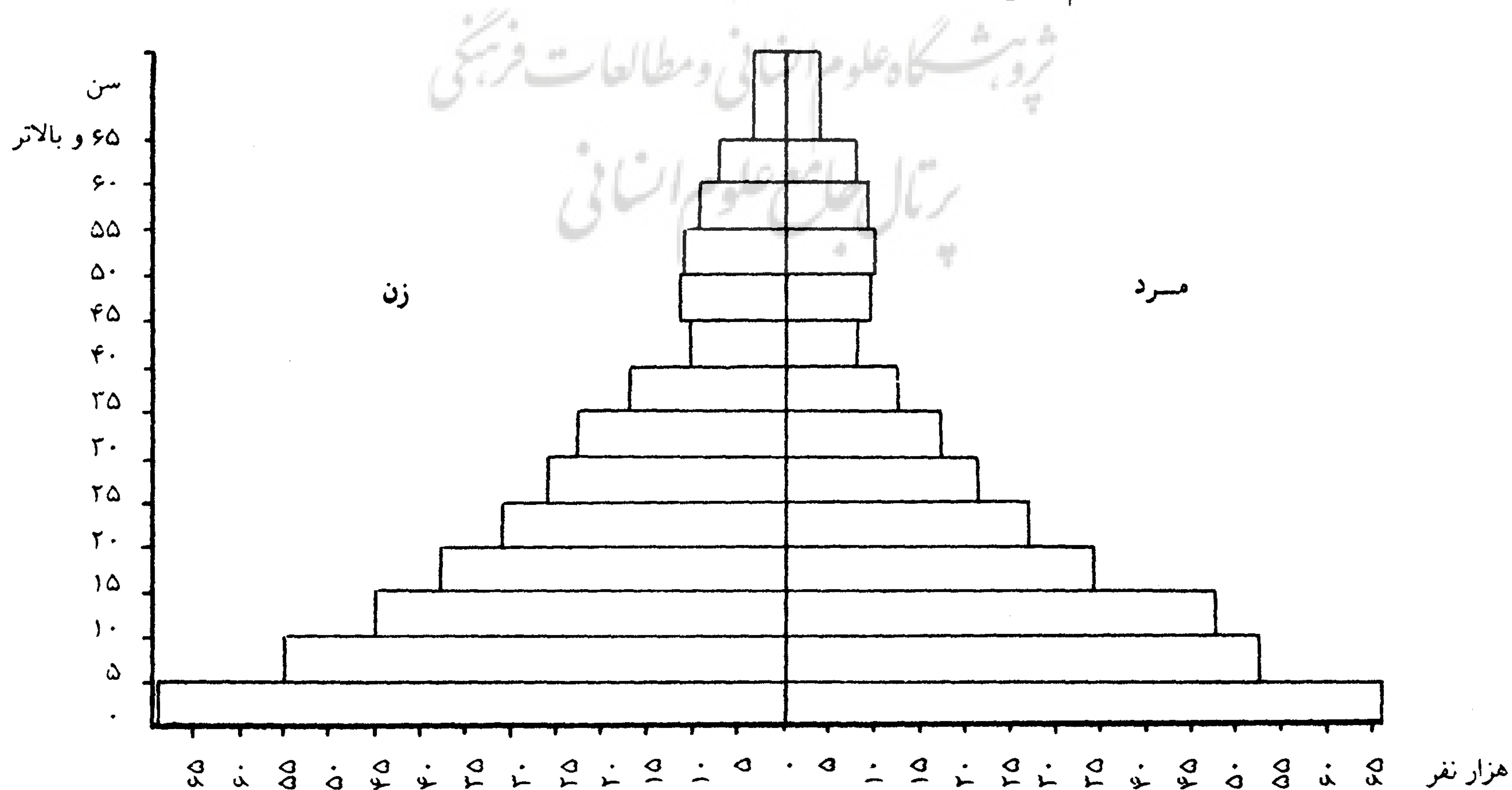
با توجه به هرم سنی جمعیت استان که توزیع جمعیت مردان و زنان را برحسب گروههای سنی پنج ساله بدست می‌دهد، می‌توان ویژگیهای عمده ساخت سنی جمعیت این استان را به شرح زیر مشخص کرد:
- گستردگی پایه هرم سنی بیانگر انباشت فوق‌العاده

داشته‌اند، در صورتی که در شهرستان شهر کرد نسبت قابل توجهی از آبادیها در طبقات بالای جمعیتی قرار گرفته‌اند، به گونه‌ای که از مجموع ۹۷ آبادی دارای سکنه این شهرستان، ۲۶ آبادی (بیش از یک چهارم آبادیهای شهرستان) هر یک جمعیتی بیش از دو هزار نفر داشته‌اند. از مجموع ۷ آبادی پنج هزار نفره و بالاتر استان در این سال، ۵ آبادی در شهرستان شهر کرد جای داشته است.

ساخت جمعیت استان

در سال ۱۳۶۵ در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن استان چهارمحل و بختیاری ۱۰۵ نفر مرد وجود داشته که از این نظر با نسبت جنسی جمعیت کشور کاملاً برابر است. این نسبت در نقاط شهری ۱۰۴/۶ و در نقاط روستایی ۱۰۵/۸ بوده است که بیانگر برتری بیشتر تعداد مردان بر زنان در نقاط روستایی نسبت به نقاط شهری استان است. سرشماری سال ۱۳۴۵ این نسبت را به ۱۰۹ و

هرم سنی جمعیت چهارمحل و بختیاری در سال ۱۳۶۵

جمعیت در سنین پایین تر بوده و بر اثر بالا بودن سطح باروری حاصل شده است.

- فرورفتگی در جمعیت گروههای سنی ۴۴ - ۴۰ و ۴۹ - ۴۵ ساله بالاخص در جمعیت مردان استان در سال ۱۳۶۵. این فرورفتگی نشانه‌ای از یک رویداد تاریخی است و ارتباطی به مهاجرت افراد در فاصله سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ ندارد، به گونه‌ای که این فرورفتگی در سرشماری سال ۱۳۴۵ در سنینی ۲۴ - ۲۰ و ۲۹ - ۲۵ مردان و در سرشماری سال ۱۳۵۵ در سنینی ۳۴ - ۳۰ و ۳۹ - ۳۵ مردان وجود داشته است.

وضع فعالیت و اشتغال

از مجموعه ۳۹۸۳۰۱ نفر جمعیت ۱۰ ساله به بالای سال ۱۳۶۵ استان چهارمحال و بختیاری! ۱۱۹۶۲۱ نفر یعنی قریب ۳۰ درصد، شاغل بوده و ۲۱۲۴۷ نفر (۳/۵ درصد) را بیکاران جویایی کار تشکیل می‌داده است، این در حالی است که سهم شاغلان کشور ۱۲/۵ درصد و نسبت بیکاران جویایی کار آن ۵/۵ درصد بوده است. در حالی که ۵۵/۱ درصد از جمعیت ۱۰ ساله به بالای

مردان استان در سال ۱۳۶۵، شاغل بوده‌اند، این نسبت در بین زنان از ۳/۳ درصد تجاوز نمی‌کرده است. در همین سال کمتر از ۲/۱ درصد از زنان روستایی و اندکی بیش از ۵/۲ درصد زنان شهری استان، شاغل به حساب آمده‌اند.

با توجه به تغییرات تعداد شاغلان و بیکاران استان در فواصل سرشماریهای ۱۳۴۵ و ۱۳۶۵:

دیده می‌شود که برخلاف افزایش شدید جمعیت ده ساله به بالای استان در فاصله سالهای ۵۵-۱۳۶۵، سهم شاغلان شدیداً کاهش یافته و از حدود ۵۱ درصد سال ۱۳۴۵ به ۳۰ درصد در سال ۱۳۶۵ رسیده است. بدین ترتیب در حالی که تعداد شاغلان استان در فاصله دهساله ۵۵-۱۳۶۵ فقط ۱۸۲۵ نفر افزایش یافته بر تعداد جمعیت ۱۰ ساله و بالاتر از آن ۱۴۵۷۷۵ نفر افزوده شده است و در نتیجه تعداد بیکاران این استان نزدیک به ۳/۸ برابر شده است. (جدول شماره ۳)

از کل ۱۱۹۶۲۱ نفر شاغل سال ۱۳۶۵ استان ۳۶/۰ درصد در بخش کشاورزی، ۸/۳ درصد در بخش صنعت، ۱۸/۷ درصد در بخش ساختمان و ۳۴/۷ درصد در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند که در مقایسه با

جدول شماره ۳- تعداد شاغلان و بیکاران استان چهارمحال و بختیاری در سرشماریهای ۱۳۴۵-۱۳۶۵

تعداد	سال		
	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵
جمعیت ۱۰ ساله به بالا	۳۹۸۳۰۱	۲۵۲۵۲۶	۱۸۹۴۸۶
تعداد شاغلان	۱۱۹۶۲۱	۱۱۷۷۹۶	۹۶۵۶۰
(درصد شاغلان)	۳۰/۰	۴۶/۶	۵۱/۰
تعداد بیکاران	۲۱۲۴۷	۵۶۱۸	۴۴۲۸
(درصد بیکاران)	۴/۴۶	۲/۲۲	۲/۳۴
سایر	۲۰۳۳۵	۳۴۲۹	۲۲۳۵

کل کشور، سهم بخش کشاورزی و ساختمان به مراتب بیشتر و سهم بخش صنعت بالعکس کمتر بوده است. نازل بودن نسبت اشتغال در صنعت را می‌توان از مقایسه ارقام استانی و ملی بدست آورد که به طور متوسط در استان چهارمحال بختیاری ۲/۵ با کمتر از متوسط کشور بوده است. نزدیک به نیمی از شاغلان روستایی استان در بخش کشاورزی شاغل بوده و بالعکس در نقاط شهری نزدیک به ۵۵ درصد شاغلان در بخش خدمات مشغول بوده‌اند. مسئله قابل توجهی که در این بخش مشاهده می‌شود برتری سهم شاغلان بخش ساختمان در نقاط روستایی نسبت به نقاط شهری است که در سطح کشور، بالعکس، این برتری به نقاط شهری تعلق دارد. جدول شماره ۴ تعداد و درصد شاغلان سال ۱۳۶۵ استان را در بخشهای مختلف اقتصادی نشان می‌دهد:

تغییر و تحول جمعیت و چشم‌اندازهای آینده آن باروری و موالید

سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ که برای اولین بار تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده در ۱۲ ماه قبل از سرشماری را بدست می‌دهد تعداد کل موالید استان چهارمحال و بختیاری را در این سال ۲۱۳۲۲ نفر سرشماری نموده که میزان موالیدی معادل ۲۳/۸ در هزار

سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ که برای اولین بار تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده در ۱۲ ماه قبل از سرشماری را بدست می‌دهد تعداد کل موالید استان چهارمحال و بختیاری را در این سال ۲۱۳۲۲ نفر سرشماری نموده که میزان موالیدی معادل ۲۳/۸ در هزار

با بررسی وضع اشتغال در بخشهای عمده اقتصادی در فواصل سرشماریها دیده می‌شود که به رغم افزایش شدید تعداد و درصد شاغلان بخش خدمات، که از حدود ۱۲/۳ درصد در دو سرشماری قبل به ۳۴/۷ درصد در

جدول شماره ۴- تعداد و درصد شاغلان استان چهارمحال و بختیاری در بخشهای مختلف اقتصادی در سال ۱۳۶۵

گروههای عمده فعالیت	استان		شهری		روستایی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمع	۱۱۹۶۲۱	۱۰۰/۰	۴۵۶۱۵	۱۰۰/۰	۷۳۱۵۴	۱۰۰/۰
کشاورزی	۴۳۰۱۰	۳۶/۰	۶۴۰۵	۱۴/۰	۳۵۸۲۴	۴۹/۰
صنعت	۹۹۶۶	۸/۳	۵۲۴۵	۱۱/۵	۴۷۰۲	۶/۴
ساختمان	۲۲۳۹۴	۱۸/۷	۷۷۳۰	۱۶/۹	۱۴۶۳۹	۲۰/۰
خدمات	۴۱۵۱۹	۳۴/۷	۲۴۹۴۰	۵۴/۷	۱۶۵۵۴	۲۲/۶
غیرقابل طبقه‌بندی	۲۷۳۲	۲/۳	۱۲۹۵	۲/۸	۱۴۳۵	۲/۰

* بدون احتساب جمعیت غیر ساکن

جدول شماره ۵ - توزیع تعداد و درصد شاغلان ۱۰ ساله و بالاتر استان چهارمحال و

بختیاری در سالهای ۴۵ و ۵۵ و ۱۳۶۵

۱۳۶۵		۱۳۵۵		۱۳۴۵		گروههای عمده فعالیت
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰/۰	۱۱۹۶۲۱	۱۰۰/۰	۱۱۷۷۹۶	۱۰۰/۰	۹۶۵۶۰	جمع
۳۶/۰	۴۳۰۱۰	۳۹/۳	۴۶۳۲۶	۵۱/۶	۴۹۷۹۵	کشاورزی
۸/۳	۹۹۶۶	۲۸/۷	۳۳۸۳۵	۲۳/۸	۲۲۹۸۷	صنعت
۱۵/۷	۲۲۳۹۴	۱۹/۳	۲۲۶۹۷	۱۱/۷	۱۱۲۸۴	ساختمان
۳۴/۷	۴۱۵۱۹	۱۲/۳	۱۴۴۳۲	۱۲/۳	۱۱۸۳۹	خدمات
۲/۳	۲۷۳۲	۰/۴	۵۰۶	۰/۷	۶۵۵	غیرقابل طبقه بندی

را بیانگر است. بر پایه آمارهای ثبت احوال نیز میزان موالید استان در این سال حدود ۴۹/۳ در هزار بدست می آید که با تمام اشکالاتی که در این آمارها وجود دارد، به نظر می رسد که آمارهای ثبت احوال نسبت به سرشماری، در این مورد به واقعیت نزدیکتر است.

با استفاده از روش ویلیام براس، میزان باروری عمومی استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۲۳۸/۱ در هزار و میزان باروری نکاحی آن ۳۰۶/۳ در هزار بدست می آید که در مقایسه با کل کشور از سطح بسیار بالایی برخوردار است، میزان باروری عمومی کشور در این سال ۱۸۷/۷ و میزان باروری نکاحی آن ۲۴۷/۴ بوده است. این میزانها در نقاط شهری استان به مراتب پایین تر از نقاط روستایی آن بوده که بیانگر زاد و ولد و باروری قوی تر نقاط روستایی است. میزانهای باروری عمومی و نکاحی نقاط شهری استان در این سال به ترتیب ۱۹۸/۱ و ۲۶۶/۰ و نقاط روستایی آن به ترتیب ۲۶۳/۸ و ۳۲۹/۹ برآورد شده است.

روشهای مختلف جمعیت شناسی از جمله سه روش ویلیام براس، کودک به زن (CWR) و ثبت احوال میزانهای موالید متفاوت و نزدیک به همی را برای استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۶۵ بدست می دهند که اگر میانگین نتایج به دست آمده از آنها را به عنوان محتمل ترین رقم برای استان بپذیریم میزان موالیدی در حد ۴۹/۸ در هزار بدست می آید (در نقاط شهری استان ۴۳/۹ و در نقاط روستایی آن ۵۶/۰ در هزار)، که در مقایسه با میزانهای مربوطه به سطح کشور (۴۰ در هزار در کل، ۳۷/۷ در هزار در نقاط شهری و ۴۲/۸ در هزار در نقاط روستایی) تفاوتی بین ۱۶ تا ۳۰ درصد را نشان می دهد که تفاوتی بسیار زیاد و معنی دار بوده و حاکی از عدم کنترل موالید در آن استان است. (جدول شماره ۶)

جدول شماره ۶ - برآورد میزانهای موالید استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۶۵ به تفکیک شهر و روستایی

نقاط	روش براس	روش کودک به زن	روش ثبت احوال	میانگین سه روش
کل	۴۶/۸	۵۳/۴	۴۹/۳	۴۹/۸
شهری	۴۱/۸	۴۵/۹	۲۹/۷	۴۳/۹ ×
روستایی	۴۹/۶	۵۸/۰	۶۰/۴	۵۶/۰

* میانگین، بدون دخالت روش ثبت احوال محاسبه شده است.

مرگ و میر

یکساله را ۵۸/۲ در هزار و میزان مرگ و میر عمومی را ۶ در هزار به دست داده است که در مقایسه با میزانهای مرگ و میر مربوط در سطح کشور (میزان مرگ و میر عمومی ۷/۲ در هزار و مرگ و میر کودکان ۷۰/۸ در هزار) وضعیت بهداشتی بهتری را نشان می‌دهد.

بر پایه بررسی دیگری* که در این زمینه صورت گرفته، سطح امید به زندگی سال ۱۳۶۵ این استان ۵۶/۴ و برای نقاط شهری و روستایی آن به ترتیب ۶۲/۴ و ۵۳/۰ سال برآورد گردیده است، که بر پایه مدل South جدول نوعی مرگ و میر در سطح امید به زندگی ۵۶/۴ در هزار و نیز میزان ناخالص تجدید نسل (GRR) معادل ۳/۸ نفر، میزان مرگ و میر عمومی سال ۱۳۶۵ استان در حد ۱۳/۶۱ در هزار به دست می‌آید که با برآورد مرگ و میر در طرح اندازه‌گیری رشد جمعیت در همین سطح از امید به زندگی تطابق دارد.

بدین ترتیب در صورتی که میزان موالید استان ۴۹/۸ در هزار و میزان مرگ و میر عمومی ۱۳/۶ در هزار باشد میزان رشد طبیعی ناشی از تفاوت آن در حدود ۳/۶ درصد در سال خواهد بود که با توجه به بالا بودن سطح باروری، منطقی و قابل قبول است.

«طرح اندازه‌گیری رشد جمعیت» که میزان مرگ و میر عمومی کشور را در فاصله سالهای ۵۲-۱۳۵۵ حدود ۱۱/۵ در هزار به دست داده، این میزان را در منطقه جنوب و جنوب غربی کشور از جمله استان چهارمحال و بختیاری معادل ۹/۳ در هزار و برای نقاط شهری و روستایی آن ۶/۹ و ۱۰/۸ در هزار برآورد نموده است. لکن تفاوت معنی‌داری بین سطح مرگ و میر قسمتهای مختلف منطقه وجود داشته است.

سازمان ثبت احوال تعداد متوفیات سال ۱۳۶۵ استان را ۲۴۷۹ نفر گزارش نموده که بر پایه ۶۳۱۱۷۹ نفر جمعیت آن، میزان مرگ و میری معادل ۳/۹۳ در هزار به دست می‌آید که با توجه به وضع بهداشتی - پزشکی این استان و نیز کیفیت نامناسب پوشش ثبت مرگ و میر در کشور، باید این رقم را بسیار پائین‌تر از سطح واقعی دانست.

بررسی نمونه‌ای وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۶۴، سطح امید به زندگی این استان را ۷۰/۷ سال، میزان مرگ و میر کودکان کمتر از

آنچه را که در مورد جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در رابطه با توسعه باید گفت می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱ - جمعیت استان با میزان رشد سالانه‌ای معادل ۴/۸ درصد در سال رو به افزایش است. میزان رشد طبیعی جمعیت استان در دوره ۱۰ ساله ۱۳۶۵-۵۵ با استفاده از موازنه مهاجرتی ۴/۷ درصد در سال و از روی میزانهای موالید و مرگ و میر ۳/۶ درصد در سال به دست می‌آید؛ رقم اخیر به واقعیت نزدیکتر بوده و رقم ۴/۷ درصد را باید متأثر از بازگشت مهاجران متولد استان دانست که در سرشماری به عنوان مهاجر و وارد شده به حساب نیامده‌اند (تعداد مهاجران وارد شده به استان در دوره مورد بحث، از سایر نقاط کشور ۲۹۲۷۶ نفر و تعداد مهاجران خارج شده از چهارمحال و بختیاری به سایر استانهای کشور ۲۱۹۶۹ نفر اعلام شده است که موازنه مثبتی معادل ۷۳۰۷ نفر به دست می‌دهد).

۲ - بر پایه رشد طبیعی ۳/۶ درصد در سال جمعیت استان در پایان برنامه اول جمهوری اسلامی (پایان ۱۳۷۲) به حدود ۸۲۰ هزار نفر خواهد رسید که ۳۱۲ هزار نفر آنها در ۱۲ نقطه شهری موجود سکونت خواهند داشت.

۲ - نسبت شهرنشینی بر پایه جمعیت ساکن در نقاط شهری کنونی در سال ۱۳۷۲ به حدود ۳۸/۰ درصد و با احتساب آبادیهای شهرک، سورشجان و باباحیدر که جمعیت هر یک از آنها از مرز ۱۰ هزار نفر فراتر رفته و مجموعاً حدود ۳۶۳۶۰ نفر جمعیت خواهند داشت به ۴۲/۵ درصد خواهد رسید.

۴ - با توجه به شکاف بسیار عمیقی که در فاصله سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵، از نظر میزان اشتغال در استان پیش آمده است، مهمترین مسأله استان از نظر جمعیتی را باید در عین تأکید بر کاهش سطح باروری، تأمین حداقل

مطلوب اشتغال محسوب داشت.

۵ - تلاش برای حفظ سطح اشتغال در خانوار (۱/۰۵ نفر در هر خانوار) در حد سال ۱۳۶۵ و به فرض آنکه بعد خانوار در جامعه شهری و روستایی استان تا پایان سال ۱۳۷۲ در سطح سال ۱۳۶۵ (۵/۲ نفر در نقاط شهری و ۵/۷ نفر در نقاط روستای) ثابت بماند تعداد فرصتهای شغلی که باید تا آن زمان ایجاد شود بالغ بر ۳۸ هزار شغل (۲۴۷۲۷ شغل در شهر و ۱۳۵۲۷ شغل در روستا) خواهد بود با توجه به آنکه ارقام سرشماری، تعداد مشاغل ایجاد شده در استان را در دوره ۲۰ ساله ۱۳۴۵-۱۳۶۵ حدود ۲۳ هزار شغل اعلام کرده است که بخشی از آن نیز در فاصله ۱۰ ساله ۱۳۵۵-۱۳۶۵ ناشی از افزایش غیرعادی اشتغال در امور عمومی و دفاعی بوده است، برنامه‌ریزی برای ایجاد حداقل ۳۸ هزار شغل در یک دوره ۷ سال و ۵ ماه از سرشماری ۱۳۶۵ تا پایان سال ۱۳۷۲ به خوبی ضرورت و اهمیت اقدامی را نشان می‌دهد که باید در این باره صورت گیرد.

۶ - با توجه به بالا بودن نسبت اشتغال در بخش خدمات و محدود بودن ایجاد فرصتهای شغلی در نقاط روستایی، توجه به تقویت بنیادهای تولیدی و صنعتی در استان مهمترین راه حل منطقی برای تأمین اشتغال مناسب و مطلوب خواهد بود و در این راستا تجهیز نیروی انسانی از طریق آموزشهای متناسب با ایجاد مشاغل حرفه‌ای، فنی و تولیدی تضمین کننده راه حل اصولی رفع تنگناهای مربوط به اشتغال و نیروی انسانی محسوب می‌شود و هر نوع سهل‌انگاری در این زمینه به پیچیده‌تر شدن مسأله اشتغال و جمعیت خواهد انجامید.

۱ - نشریات سرشماری عمومی نفوس و مسکن
سالهای ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵. مرکز آمار
ایران.

۲ - زنجانی، حبیب‌اله، ۱۳۶۹. مجموعه مباحث
روشهای شهرسازی، « ۱ - جمعیت »، از انتشارات مرکز
مطالعات و تحقیقات شهرسازی.

۳ - زنجانی حبیب‌اله، ۱۳۷۰. جمعیت و شهرنشینی
در ایران جلد اول. از انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات
شهرسازی.

۴ - مجموعه مقالات جمعیت و توسعه سمینار
جمعیت و توسعه - مشهد ۱۳۷۰.

۵ - نتایج سرشماری اجتماعی - اقتصادی - عشایر
کوچنده ۱۳۶۶.

